

Інформаційною базою для дослідження економічної безпеки підприємств машинобудівної галузі на рейдцікавість є дані балансу (ф. № 1); звіту про фінансові результати (ф. № 2); звіту про власний капітал (ф. № 4); дані статистичної звітності та оперативні дані.

Інформацію, яка використовується для дослідження економічної безпеки підприємств машинобудівної галузі на рейдцікавість, за доступністю можна поділити на відкриту та закрити (таємну).

Висновки. Комплексна методика дослідження економічної безпеки підприємств на рейдцікавість має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства. Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка економічної безпеки підприємства в умовах рейдцікавості. Систематичний аналіз економічної безпеки рейдцікавого підприємства, зможе допомогти підприємству в розробці стратегічних захистів захисту підприємства.

В межах статті нами було поставлено питання розробки комплексної методики дослідження економічної безпеки підприємств машинобудівної галузі на рейдцікавість. Основними напрямками подальшої роботи у цьому напрямку, на нашу думку, мають бути розробка стратегічних заходів захисту економічної безпеки рейдцікавого підприємства. Загалі розв'язання поставлених завдань надасть змогу забезпечити рейдцікаві підприємства науково-методичною базою для підвищення рівня економічної безпеки цих підприємств.

Література

1. Інтернет-сайт. Енциклопедія Вікіпедія – <http://uk.wikipedia.org/>
2. Новый экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. – М.: Институт новой экономики, 2007. – 1088 с.
3. Богатиков А.А. Методические основы определения рейдпригодности предприятия // Враждебные поглощения в Украине. – № 6. – 2008. – С. 47–49.
4. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.

УДК 658.51

О. В. КОБЗІЙ

Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

ПЛАНУВАННЯ БЕЗЗБИТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

Розглянуто окремі підходи до планування беззбиткової роботи підприємств, що діють в умовах невизначеного ринкового середовища. Обґрунтовано необхідність вирішення проблеми збереження беззбиткових обсягів виробництва на підприємствах і своєчасного внесення змін до планів з урахуванням ситуаційних змін зовнішнього середовища.

The article is devoted to the consideration of the approaches to planning of break-even operation of the enterprises in uncertain market environment. The author gives reasons for the necessity of problem solving concerning break-even volumes of production and timely introduction of changes into the plans taking into account situational changes of environment.

Постановка проблеми. Світова економічна криза, яка виникла в 2008 році, призвела до стрімкого скорочення попиту на вітчизняні товари на зовнішніх ринках, різке зниження цін на продукцію й відтік капіталу. В цих умовах багато промислових підприємств опинилося в ситуації, коли затрати на виробництво продукції стрімко зросли, значно випередивши виручку від реалізації, а обсяги її виробництва почали знижуватися. Крім цього, неплатоспроможність споживачів продукції призвела до зниження споживання. Тому, промислові підприємства були змушені зменшувати ціни на свою продукцію, частіше – до рівня збитковості. При значному зниженні об'ємів виробництва додаткова частина собівартості різко зростає, що не дозволяє повну собівартість забезпечити на рівні прибутковості при конкурентно-низькій ціні продукції. Таким чином, різке зниження об'ємів виробництва в період кризи потребує відповідного пропорційного зниження постійних витрат, які необхідно перевести в режим “змінних”, що може бути досягнуто за допомогою перетворень запланованих заходів.

Значне зменшення обсягів продажу супроводжувалось одночасним підвищенням собівартості продукції багатьох підприємств на фоні зменшення її ціни. Так, на промисловому підприємстві ТОВ СП “Зимогір”івський цегельний завод”, незважаючи на поступове зростання цін на протязі усього докризового періоду, наприкінці 2008-го року їх різке зниження призвело спочатку до зрівняння цін і собівартості продукції, а потім перевищення собівартості над ціною продукції, що показано на графіку (див. рис. 1).

Така ситуація склалася на більшості підприємств України, тому вони були змушені стати перед вибором або продовжувати виробництво в збиткових умовах, або терміново адаптуватися до постійних змін в умовах зов-

нішнього середовища. На сьогоднішній день практично кожне підприємство знаходиться в ситуації невизначеності та невпевненості в завтрашньому дні, так як економіка країни є мінливою і ніхто не захищений від економічних ризиків. Сучасні умови господарювання, в яких підприємства опинилися наодинці з невизначеним зовнішнім середовищем, непередбачуваною поведінкою інших суб'єктів ринкових відносин, спонукали їх до впровадження та максимального розширення планування, а також подальшого удосконалення методології й методики розроблення прогнозів та планів.

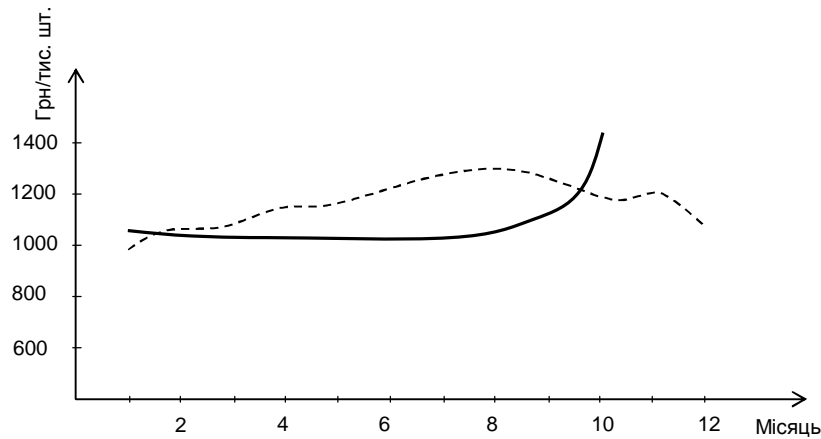

Рис. 1 – Динаміка співвідношення собівартості та ціни цегли на ТОВ СП "Зимогір"івський цегельний завод" напередодні та на першому етапі кризи (2008 р.):
 ---- ціна; — собівартість

Однак ефективність планування визначається впливом широкого спектра факторів, вагомість впливу яких визначається реальною ситуацією, в умовах якої приймається планове рішення. Орієнтація планування на досягнення максимальної прибутковості не гарантує досягнення беззбитковості. В кризових умовах важливого значення набуває проблема збереження беззбиткової роботи підприємства. У економічній практиці сфера використання підходу до управління беззбитковою діяльністю підприємства залишається обмеженою. Головною причиною такого становища є недостатня розробленість методологічних питань планування і управління.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми аналізу беззбиткової діяльності на підприємстві знайшли своє відображення в дослідженнях багатьох учених-економістів: О.О. Орлова [1, с. 172–181], С.С. Аптекарь [2, с. 140], Н.Ю. Іванова [3, с. 37], П.Я. Попович [4, с. 217], А.Й. Щехорський [5, с. 187], О.Л. Скубій [6, с. 11] та ін.

Незважаючи на значущість і велику кількість досліджень з даної проблематики, існує ряд невіршених завдань, пов'язаних з плануванням беззбиткової діяльності підприємств в кризових умовах.

Метою статті є розгляд та обґрунтування підходів до планування беззбиткових обсягів продажу продукції для підприємства та внесення необхідних змін до планів з урахуванням ситуаційних змін зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу. В період рецесії завдання діяльності підприємства полягає в забезпеченні за будь-яких умов його беззбиткової роботи. В умовах зниження купівельної спроможності споживачів, обсяги виробництва багатьох промислових підприємств фактично знизилися нижче мінімальних, що забезпечують їхню беззбиткову діяльність і мають назву "точки беззбитковості". Для проведення аналізу діяльності підприємства в умовах кризи використаємо аналіз беззбитковості. При плануванні важливе значення має точка беззбитковості (обсяг виробництва, коли підприємство вже не має прибутків, але і не отримує збитків), яка служить орієнтиром та сигналом для застосування випереджальних заходів та внесення відповідних змін до планів. Діяльність підприємства в кризових умовах швидко досягає точки беззбитковості. В цих умовах відбувається скорочення об'ємів виробництва, а значна величина сукупних витрат, яка в свою чергу зростає, не дозволяє підприємству залишатися в стані беззбитковості. Точку беззбитковості можна здвинути в сторону менших об'ємів виробництва, які ми умовно порівнюємо до обсягів продажу. Це можна здійснити за рахунок зміни одного або декількох показників: збільшення ціни; зниження змінних витрат; зменшення постійних витрат. Для багатонаменклатурного виробництва знизити критичний рівень виробництва (поріг рентабельності) можна за допомогою внесення змін до структури продукції в сторону збільшення більш рентабельних її видів.

Розглянемо окремо фактори впливу на беззбитковий рівень виробництва продукції. Збільшення ціни реалізації продукції в цих умовах можливо, але дуже складно через конкуренцію на ринку збуту і призведе до значного скорочення її реалізації. Суттєво знизити змінні витрати можливо лише за рахунок використання дешевих матеріалів, раціонального використання ресурсів, але це потребує технічного переоснащення виробництва, залучення значних витрат та інвестицій на впровадження маловитратних технологій. Неможливість зменшити змінні витрати в собівартості продукції пропорційно динаміці обсягів виробництва може бути компенсована зни-

женням постійних. Зниження постійних витрат є найбільш прийнятною умовою для зменшення порогу рентабельності до необхідних обсягів виробництва, відповідних існуючій ситуації (зменшення чисельності працюючих, скорочення робочого тижня, реалізація невикористаного устаткування, скорочення витрат на реалізацію продукції та інше). Більшість підприємств в кризових умовах здійснювали заходи по зменшенню постійних витрат, але робили це спонтанно і безсистемно. Ті підприємства, які ретельно планували заходи по управлінню витратами успішно продовжують функціонувати, а які цього не робили були змушені зупинити виробництво внаслідок його збитковості.

Вагоме значення по ступеню впливу на рівень беззбитковості має ціна продукції, потім змінні витрати і менш суттєве коливання постійних витрат. Зниження постійних витрат приводить до зсуву вліво точки беззбитковості і росту суми прибутку. В загальному вигляді перенос рівня беззбитковості за рахунок зниження постійних витрат для досліджуваного нами підприємства ТОВ СП “Зимогір’ївський цегельний завод” зображено на рис. 2, де за рахунок зменшення постійних витрат з $ПВ_1$ до $ПВ_2$ відбулося зменшення точки беззбитковості з $ТБ_1$ до $ТБ_2$. Для забезпечення беззбитковості виробництва підприємство з невеликою питомою вагою постійних витрат може виробляти відносно менше продукції, ніж підприємство з більш високою питомою вагою в загальних витратах. Висока питома вага постійних витрат змушує підприємство в значній мірі остерігатися зниження обсягів виробництва і реалізації продукції. Таким чином, нинішній обсяг продажів повинен відповідати новій “точці беззбитковості”, що можливо було б в разі вирішення низки планових завдань із скорочення працівників та вивільнення залишкових виробничих потужностей. Тобто, таке економічне завдання було б виконано в разі зрушення “точки беззбитковості” в напрямку меншого обсягу виробництва за схемою, що наведена на рис. 2. Відповідно, для забезпечення беззбиткової роботи підприємств при різкому зниженню доходів у період кризи, необхідне таке ж пропорційне зниження загальних витрат.

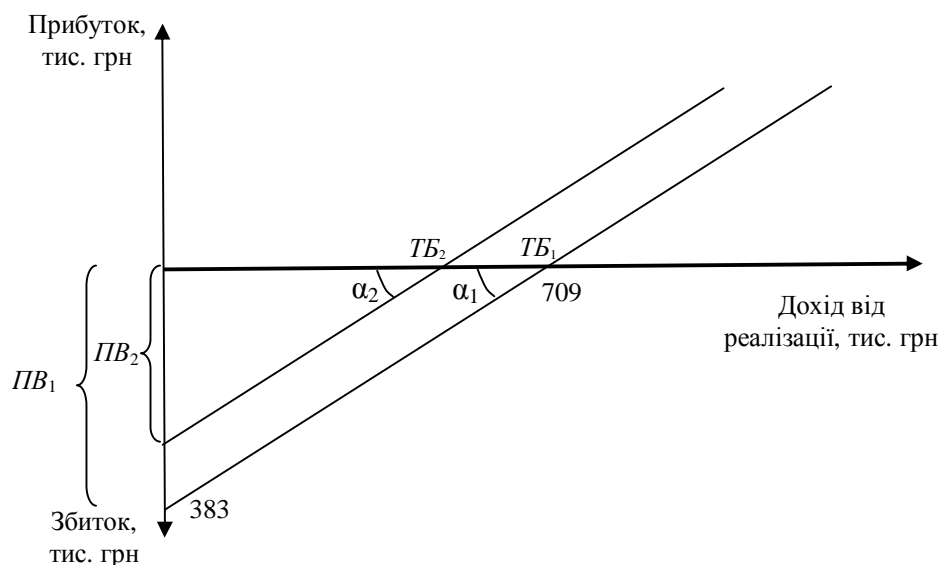

Рис. 2 – Схема переносу “точки беззбитковості” для діяльності ТОВ СП “Зимогір’ївський цегельний завод” за рахунок зменшення постійних витрат

Зсув точки беззбитковості за рахунок зменшення змінних витрат для підприємства ТОВ СП “Зимогір’ївський цегельний завод” наведено на рис. 3. При цьому постійні витрати не змінюються, а відбувається зменшення рівня беззбитковості з $ТБ_1$ до $ТБ_2$, а потім в результаті чергового зниження змінних витрат до $ТБ_3$.

Одним з інструментів механізму планування беззбитковості може бути “операційний леверідж” (операційний або виробничий важіль). Механізм його дії розкритий недостатньо та існують різні трактування сутності операційного леверіджа. Існування багатьох обмежень змушує використання цього показника в реальній практиці. Загальновідома позиція показує, що дія операційного леверіджа знаходить прояв у тому, що будь-яка зміна виручки від реалізації більш вагомо змінює прибуток. З рис. 2 видно, що перенос рівня беззбитковості за рахунок зменшення постійних витрат не змінює співвідношення темпу приросту прибутку до темпу приросту виручки від реалізації. Сила впливу операційного леверіджа проявляється по обидві сторони точки беззбитковості.

Більш наглядно це можна побачити за допомогою $\angle\alpha$, який зображено на рис. 2 і 3. При зміні лише постійних витрат $\angle\alpha$ не змінюється (рис. 2), а при зменшенні змінних витрат $\angle\alpha$ збільшується (рис. 3). При зростанні обсягів реалізації продукції збільшення цього кута збільшує темп приросту прибутку до темпу приросту виручки від реалізації. Однак, в умовах кризи відбувається зворотній процес, зменшення обсягів реалізації і виробництва продукції, тому очевидно, зменшення кута α призведе до відповідного зменшення темпів приросту збитків до темпів приросту обсягу реалізації. Це відбувається при зменшенні обсягів реалізації нижче рівня беззбитковості. Очевидно, що зменшення кута α підвищить стійкість підприємства до негативних проявів зов-

нішнього середовища в момент перебування підприємства в нестійкому стані. Переведення частини умовно-постійних витрат в умовно-змінні витрати, дозволить підприємству зменшити величину кута α , при цьому не відбувається зменшення рівня беззбитковості, але підприємство при зниженні обсягів реалізації зменшує величину можливих збитків.

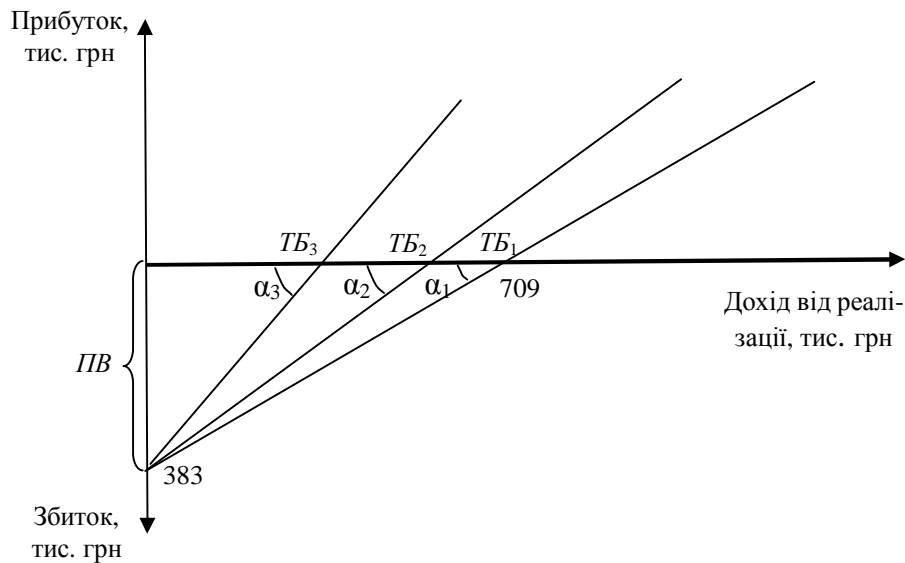

Рис. 3 – Схема переносу “точки беззбитковості” для діяльності ТОВ СП “Зимогір”івський цегельний завод” за рахунок зменшення змінних витрат

Визначення початкового моменту нестійкого стану (рівня беззбитковості), який слід вважати точкою біфуркації, дає суб'єктові управління можливість скористатися ним в процесі планування як інструментом для вибору правильного рішення, протидіючого розвитку кризи та своєчасно внести зміни до планів з урахуванням ситуаційних змін зовнішнього середовища. Важливе значення для підприємства має впровадження системи моніторингу беззбитковості продукції. Це дозволить оперативно здійснювати аналіз беззбитковості по видам продукції та підприємству в цілому, своєчасно отримувати показники та планувати його діяльність.

Висновки. З огляду на сучасну економічну кризу та високу мінливість середовища ефективність планування діяльності підприємств визначається реальною ситуацією, в умовах якої приймається планове рішення. Процес планування повинен орієнтуватися не на досягнення максимальної прибутковості, яка не гарантує досягнення беззбитковості. В кризових умовах важливого значення набуває проблема збереження беззбиткової роботи підприємства за рахунок дотримання беззбиткових обсягів виробництва на підприємствах та своєчасного внесення змін до планів з урахуванням ситуаційних змін зовнішнього середовища.

Подальші дослідження потрібно направити на створення динамічних моделей планування, які ґрунтуються на збереженні рівня беззбитковості та дозволяють з урахуванням ситуації оперативно вносити відповідні зміни до планів або змінювати самі плани.

Література

1. Орлов О.А. Планирование деятельности промышленного предприятия. Учебник / О.А. Орлов. – 2-е изд., перераб. и дополн. – К.: Скарбы, 2006. – 416 с.
2. Аптекар С.С. Моделирование динамичной точки беззбитковості / С.С. Аптекар, Ю.В. Нефьодова // Прометей. Зб. наук. пр. з економіки. – Вип. 3 (27). – Донецьк: ДЕГІ, 2008. – С. 139–145.
3. Иванова Н.Ю. Анализ беззбитковості виробництва: теорія та практика. Навч. посібник / Н.Ю. Иванова. – К.: Лібра, 2002. – 72 с.
4. Попович П.Я. Операційний аналіз беззбитковості та маржинальний дохід на одиницю продукції / П.Я. Попович // Економічний аналіз. – 2008. – № 3 (19). – С. 216–220.
5. Щехорський А.Й. Динамічні моделі беззбиткових обсягів виробництва / А.Й. Щехорський // Міжнар. зб. наук. пр. – Вип. 1(13). – Житомир: ЖДТУ, 2009. – С. 187–196.
6. Скубій О.Л. Організація і методи внутрішньофірмового планування беззбитковості діяльності підприємства. Автореф. дис... канд. екон. наук / О.Л. Скубій. Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль, 2000. – 19 с.